

پښتونخوا کښې د ترهگری، مسئله او قامي حقونه

گلزار خان

هجرت درې لورته مثالونه د تاریخ حصه ده چې پکښې اولنې په پښتنو هغه افت و چې د مغلو بادشاه (الغ بېگ د بابر تره) د پښتنو سل نوموړي مشران بې درېغه ووژل او په قبيله کښې ئې یو ماشوم چې عمر ئې اوولس کاله و، په ډېره خواری او زاری پرېښودو چې نوم ئې ملک احمد خان و د چا په مشرۍ کښې چې پښتنو دې سیمې ته هجرت وکړو.

دویم هجرت په پښتنو هغه وخت راغی چې کله روس په افغانستان کښې قدم کېښود او د یو جنگ په نتیجه کښې دوي د خپلو

سیمو نه هجرت وکړو.

د هجرت درېم او دردناک عمل هم نن روان دے چې په کښې په سوېلي او شمالي پښتونخوا کښې د پیدا کرې شوي جنگ په نتیجه کښې پښتانه په کډه کولو مجبور کرې شول او یو ځل بیا په گڼ

د روانو چارو په رڼا کښې تردې بې نظیر بوتو د مرگ او بیا د پښتنو د خپلو سیمو نه په گڼ شمېر راویستل دوه داسې لویې پېښې دي چې داسې ښکاري چې د دې په شاخه معمولي مقصدونه نه دي پټ او کېدے شي چې دا روان واقعات په دې سیمه کښې څه ډېرې غټې تبدیلی راوولی او د دې تبدیلیو زیات اثرات که هغه ښه وي او که بد وي په

پښتون قام به

وي. هسې خود

پښتون قام په

تاریخ کښې ډېر

لورته لورته

انقلابونه راغلي

دي چې په نتیجه

کښې ئې پښتون

قام ځان په ځان

خپله شوی او د امو نه د اباسین پورې په مختلفو

طریقو د دوي په ضد جگړې او شدت پسندی پیدا

کرې شوې ده او بیا دې ته د جگړې شکل ورکول او

په نتیجه کښې ئې د خپلو سیمو نه راوبنکل او په

کډه کولو مجبورول دي. په دې لړ کښې د پښتنو د

په گڼ شمېر چې د يوې اندازې مطابق پنځه ويشت لکه خلق د خپلو سيمو نه په هجرت مجبوره شول، که چېرې دا تعداد صحيح وي نو د مشرقي تېمور او د رونډا نه پس په نړۍ کېنې دا د ټولو نه غټه انخلا ده. په دې ټول جنگ کېنې کې يو خوا د شمالي، سوېلي او قبائلي سيمې پښتونخوا خلق د پېښور وادۍ ته راغونډ شول او د صوبائي حکومت انتظامي ډانچه ئې و خوځوله نو بلې خوا ترهه گرو د پښتنو مشران په تېزۍ وژل شروع کړل چې پکښې ډېر نامتو سياستدانان هم شامل دي او شايد هم دغه وجه وه چې صوبائي حکومت د يوې خونې خانه جنگۍ نه د بچ کېدو د پاره يوه داسې فېصله وکړه چې هغه د دوي د منشور حصه نه وه خو د امن راوستو د پاره ئې د عدل معاهده په دې طمع وکړه چې طالبان به وسله کېږدي، جگړې به پرېږدي او په دې سيمه به امن قائم شي خو د بده مرغه هغوي د وسلو کېښودو په ځانې د پښتونخوا په نورو سيمو يرغل وکړو او په دې ټول جنگ کېنې تر اوسه په سوونو تعليمي ادارې، هسپتالونه، پلونه او سرکاري عمارتونه وران کړي شو چې د والي سوات د وخت جوړ کړي شوي وو. د دوي شخصي حکومت چې ورسره خو په گڼ شمېر فوځيان او وسلې نه وې خو د دې باوجود هم د سوات خلقو د

شمېر پښتانه تالا والا شول او د يوې اندازې مطابق ۲۵ لکه پښتانه د شمالي پښتونخوا او ۶ لکه پښتانه د قبائلي سيمې نه بې کوره شول. د افسوس خبره دا ده چې د پښتون قام تباهي د څه قدرتي افتونو مثلاً زلزلې، قحط يا وبا په وجه نه وه بلکې هغه انساني افتونه وو چې پکښې عوامل خارجي وو چې د دوي په زيان او نسل کشۍ ئې خپله گټه کوله. دا قصه نن هم روانه ده او مونږ وينو چې پښتون قام د خپل تاريخ په هغه درشل ولاړ د چې ورته د خپل سباوون لار نه ښکاري. په دې سيمه کېنې د مذهب او سياست په جامه کېنې دوي سره هغه چارې روانې دي چې په کېنې د دوي مال، ځان او قامي شناخت لکه د دوي د ماضي په شان يو ځل بيا د ستونزو سره مخ دے.

هسې خو د سوات خلقو په تېر شوي البکشن کېنې عوامي نېشنل پارټۍ ته په گڼ شمېر ووټ ورکړو او د عوامي نېشنل پارټۍ ولاړ ټول اميدواران ئې کامياب کړل او په دغه عمل دوي دنيا ته څرگنده کړه چې پښتون قام يو روشن خياله، ترقي پسند، امن خوښوونکي او جمهوري سوچ لرونکي خلق دي او د البکشن نه پس چې شدت پسندی په سوات کېنې زور ونيولو نو صوبائي حکومت په مرکزي حکومت او په خصوصي توگه فوځيانو ته د اړېشن خواست په دې غرض وکړو چې په سيمه کېنې د خلقو سياسي، معاشي او اولسي ژوند بحال شي. خو د بده مرغه چې کله فوځيانو په مومندو، باجوړ او نورو سيمو کېنې فوځي اړېشن شروع کړو نو په نتيجه کېنې ئې بې گناه خلق مړه شول، بې کوره شول او وځپلي شول او

قوم د دې نقشې نه ځان وپستل غواړي نو هغوي سره هم د تشدد نه ډکه مبارزه روانه کړې شوې ده او که لږ په شا لاړ شو نو مونږ ته د بنگاليانو هغه غوښتنې رايادېږي چې په کښې صرف سياسي، معاشي او اولسي خپلواکي شامله وه خو هغوي ته هم د دې په ځانې قامي ازادې د يوې خونړۍ جگړې نه پس ورکړې شوه. مقصد د خبرې دا دے چې نن هم د نولس سوه درې اويايم د متفقه آئين باوجود هم د قامي خپلواکۍ په لار کښې بې شماره خندان ودرولې شوي دي. ځکه نن هم د ملک دننه د وړو قامونو له اړخه گڼ شمېر د سياسي، اولسي او معاشي خپلواکۍ مطالبې کولې شي او د دې دپاره په ځنې علاقه کښې د تشدد لاره غوره کړې شوې ده، ځکه پاکستان کښې دننه د لويې صوبې يعنې پنجاب نه د يوې نوې عمرانۍ معاهدې غبر اخيږي خو سوال دا دے چې په دې کښې ډېر ناوخته شوه خو نه دے؟

دا ټولې خبرې د هغې لړۍ برخې دي چې نن مونږ ته چرته د مضبوط مرکز او چرته د ستراتيژيک ډيپټ په شکل کښې بنکاري او دا هغه هيلې دي د کومو په وجه چې واړه قامونه د ډېرو بشري او سياسي حقونو نه محرومه ساتلې شوي دي او د دې مقصد دپاره که يو خوا غېر قانوني، غېر آئيني او غېر سياسي لارې اختيارولې شي نو بل خوا د مذهب په نوم جهادي تنظيمونه چې کار ورباندې شوه دے او ورته د تشدد او جنگ هغه ټولې لارې چارې او تربيتونه ورکړې شوي دي، د کومو د لاسه چې نن يو ځل بيا پښتون قام په يو لويه مصيبت کښې اخته کړې شوه دے او د خپل ځان نه بې کوره کړې شوه دے او د تاريخ په

دغه ادارو قدر کړې و او دې ته ئې هېڅ قسمه نقصان نه و رسولې. د والي سوات په وخت کښې د پاکستان د نورو سيمو په مقابل کښې د سوات خلق د ټولو نه زيات تعليميافته گڼلې شول او چې کله د سوات رياست پاکستان له ورکړې شو نو هغله په گڼ شمېر تعليمي ادارې موجودې وې. په تېرو دوه څلوېښت کالو کښې د پاکستان سره د شاملېدو نه پس د سوات سياحت، تجارت او تعليم له يو خو په هغه رفتار ترقي ور نه کړې شوه او بل خوا شدت پسندو د والي سوات جوړې کړې شوې هغه ټولې ادارې ورانې کړې چې د يوې شمېرې تر مخه زيان ئې د پنځوس اربه روپو نه کم نه دے.

د پښتنو د تعليمي ادارو راغورځولو خبره څه نوي نه ده. د باچا خان او د هغه د خدائي خدمتگار جوړې کړې خواوشا سل تعليمي ادارې د لندن تعليميافته يو بې زيرې چارواکي قيوم خان ورانې کړې وې او بل خوا ترهگرو د تورې کښې نه اخوا هم د پښتنو ټولې تعليمي، ثقافتي ادارې ړنگې کړې وې او دا سلسله ختمه شوې نه ده او ورځ په ورځ په زياتېدو ده.

په پاکستان کښې که د پښتنو تېر شوي ژوند ته سره په غور پام وکړي نو دا خبره څرگندېږي چې دوي د خپلو حقونو دپاره تر اوسه په امن او جمهوري طريقه خپل اواز او چت کړې دے خو دا خبره د فکر وړ ده چې واکمن په دې خبره نه پوهېږي. که يو خوا د نوم په لړ کښې پښتون قام د پاکستان په نقشه کښې دننه خپل نوم اچول غواړي او که بل خوا د صوبائي حقونو آئيني حق غواړي نو هغه هم نه ورکړې کېږي او هم په دغه ډول که بل خوا بلوچ

هغه چوک کښې حېران ولاړ دے چې کوم پلہ لار شي د چا مشرۍ ته سترگې په لار دے او غواړي چې خوک به ئې د يويشتمې صدۍ په دې جديد دور کښې د نړۍ په مخ خپل قامي تشخص او مرام ته ورسوي. دوي ته قدرت يوه بله موقع په لاس ورکړه او دوي ئې د تهذيب او تمدن هغې ځانگو کښې چې ورته د پېښور وادي وييلے شي، کښې راغونډ کړل چرته چې دوي د خپل ځان پېژندگلو کولے شي او په نړۍ کښې د يو کټولي قام په حيث شناخت خپل کړي.

(مضمون ليکونکے د اريانا انسټيټيوټ فار ريجنل ريسرچ اينډ اډواکسي د پېښور څانگې غړے دے.)